

הנחיות להוראת המצגת "חושבים מחדש על קבוצות"

קהל היעד: כיתות ט-יב

משך הפעילות: שניים עד שלושה שיעורים

רקע: אנשים נוטים לעשות חלוקה בין הקבוצה שהם שייכים אליה – קבוצת הפנים, והקבוצה שאינם שייכים אליה – קבוצת החוץ. כמו כן, הם נוטים להעדיף את קבוצתם-שלהם, להתייחס אליה באופן חיובי, ולהדגיש את ההבדלים בינה ובין הקבוצות האחרות.

לבני-אדם יש הרבה מאפיינים שונים ולכן יש דרכים רבות לסווג אותם לקטגוריות חברתיות. תכונות כמו מגדר, גזע או גיל מתגלות על נקלה, ואילו תכונות אחרות כמו עיסוק, לאומיות, או דת יכולות להיות קשות יותר לזיהוי.

(מבוסס על: "הבסיס הפסיכולוגי ליחסים בין-קבוצתיים", פרופ' דניאל בר-טל)

עם זאת, קטגוריזציה מבטאת יכולת לחשוב על קבוצה חברתית גם בקטגוריות-על שמכילות אנשים מקבוצת הפנים ומקבוצת החוץ גם יחד – למשל כולנו בני האדם, או כולנו ישראלים. מפגש בין שתי קבוצות שונות יכול לשמש הזדמנות לבניית זהות משותפת או להדגשת הדמיון ביניהן. תפיסה כזאת יכולה להפחית הטיות בין קבוצתיות (הטיות כאלה יוצרות יחסים של ניכור, פחד או שנאה בין קבוצות).

בפעילות זו נעסוק בחלוקה לקבוצות על פי רושם חיצוני בלבד מצד אחד, ובהגדרת קבוצות חדשות המכילות אנשים מקבוצות שונות מצד אחר – הן בכיתה והן בחברה שמחוץ לבית הספר.

מטרות:

- לדון בבנטייה האנושית לסווג אנשים על פי רושם ראשוני - קטגוריות חיצוניות כגון צבע, מגדר או גיל.
- לפתח מודעות לכך שבני אדם שייכים לקבוצות שונות ומגוונות.
- למצוא מכנים משותפים בין אנשים השייכים לקבוצות שונות.

מהלך הפעילות:

שקופית פתיחה: חושבים מחדש על קבוצות

בשקופית זו מוצגת תמונה של קבוצת ילדים. ניתן לשאול את התלמידים:

- במה לדעתכם עוסקת המצגת?
- אילו פרטים יש בתמונה?
- מה לדעתכם הקשר בין כותרת המצגת לתמונה?

שקופית 2: הקבוצות בכיתה

בשקופית זו מוצגת כיתה שיש בה חלוקה בולטת לקבוצות מתחילת הלימודים בחטיבת הביניים. הקבוצות השונות מתבססות על חלוקות נפוצות בבתי ספר בישראל.

השקופית יכולה לעורר שיח בנוגע לקבוצות הקיימות בכיתה. עם זאת, אם התלמידים אינם בשלים עדיין לשוחח על החלוקה לקבוצות בכיתה שלהם, ניתן להסתפק ב"הרחקת עדות" ולשוחח על קבוצות בכיתות "אחרות".

ניתן גם לחזור להתבוננות בכיתה בהמשך הפעילות.

מומלץ לדון עם התלמידים ב"שאלות לדיון" או לקיים את הדיון בקבוצות ולשתף במליאה.

שקופית 3: רואים מכאן ולא רואים משם

בשקופית זו נעסוק בנטייה לסווג אנשים לקבוצות על פי אפיונים שונים – בעיקר אפיונים חיצוניים וקלים לזיהוי.

התלמידים יתבקשו לסמן שלוש דרגות קושי בזיהוי המאפיינים השונים – קל לזיהוי, מזהה באופן חלקי, קשה לזיהוי. בלחיצה על כל תשובה יתקבל משוב.

ניתן להזמין תלמיד/ה לסמן על גבי השקופית עצמה, או לבקש מהתלמידים שיצביעו מהי התשובה הנכונה ואז לסמן על גבי השקופית, או לחלק את התלמידים לקבוצות.

ניתן לשאול את התלמידים:

- מה אנחנו לומדים מהפעילות?
- למה עלולה לגרום הנטייה לסווג אנשים על פי מאפיינים חיצוניים?

מכיוון שחלק מהנושאים רגישים, חשוב להזכיר לתלמידים לפני הפעילות מהו שיח מכבד ומהם כללי השיח בכיתה. כמו כן, מומלץ להסביר לתלמידים את הקטגוריות המופיעות בשקופית:

***העדפות מזון** - צמחונות, טבעונות, אכילת בשר, אכילת מזון כשר.

***מגדר** – "מין, בעיקר תוך התייחסות להבדלים התרבותיים והחברתיים שבין הגברים לנשים (בהבחנה מההבדלים הביולוגיים); עובדת ההשתייכות למין הגברי או הנשי. בלועזית: ג'נדר" (רב מילים, מטח).

לתשומת לבכם, יש נטייה לבלבל בין מין למגדר.

בהגדרה "מין" הכוונה היא לכל אחת משתי הקבוצות - זכר ונקבה - בקרב בני האדם, בעלי החיים והצמחים. לעומת זאת, מגדר הוא מערך הציפיות המשויך למין ביולוגי מסוים. למשל הציפייה מבנים לא לבכות ומבנות להיות עדינות.

יש לנו נטייה להבחין בין בנים לבנות, אך לא בכל מקרה ההבחנה הזאת מדויקת או נכונה.

ניתן להסביר לתלמידים: מין הוא החלוקה בין זכר לנקבה - לא תמיד החלוקה הזאת מוכיחה את עצמה במציאות, אך הסיווג על פי מין עדיין משפיע עלינו ועל הציפיות שלנו.

***סגנון לבוש** – למשל לבוש "זרוק", "אלגנטי", "נשי", "גברי", "יוקרתי" ועוד.

***דת** – "אמונה בכוח עליון או בכוחות עליונים וקיום מערכת החוקים, הטקסים, המצוות והמנהגים הקשורים בה" (רב מילים, מטח). החלוקה בקטגוריה זו היא לחילונים, מסורתיים, דתיים, חרדים - ובכל קבוצה יש גם חלוקה לתת קבוצות.

***עמדה פוליטית** – "הזדהות עם רעיונות של אחד המחנות הפוליטיים כמו מחנה השמאל, מחנה הימין או המרכז" (רב מילים, מטח).

***אופי** - עקשנות/ ותרנות/ נימוס/ חוצפה/ ביישנות/ ביטחון עצמי ועוד.

***צבע עור** - גם נושא זה עלול להיות רגיש. הזכירו לתלמידים את כללי השיח ושימו לב לתגובות של תלמידים בעלי צבע עור יוצא דופן בכיתה.

***סוג/מקום מגורים** - עיר, קיבוץ, כפר, פריפריה, מרכז.

***לאום** - "עם, אומה, מדינה; קיבוץ גדול של בני אדם המאוחדים בקשרים של מוצא משותף, של לשון ושל היסטוריה, ובדרך כלל מזוהים עם טריטוריה מסוימת וחשים השתייכות לקבוצה ורצון להתמיד בהשתייכות זו" (רב מילים, מטח).

***תחביבים** - "עיסוק או פעילות מהנים של אדם בשעות הפנאי [כמו סוג של ספורט, אומנות, משחק וכד"]" (רב מילים, מטח).

***כישרונות** - "יכולת טבעית (רוחנית או גופנית) לעשות דבר או ללמוד דבר בצורה טובה ויעילה" (רב מילים, מטח).

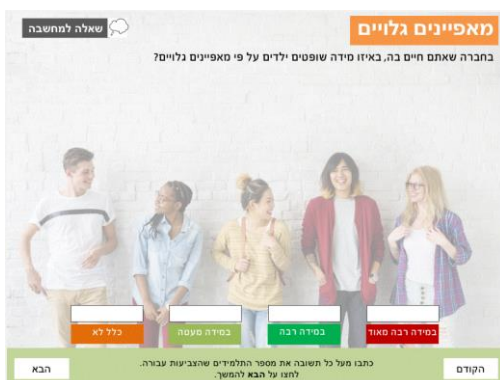
ייתכן שבמהלך הדיון יעלו גם מאפיינים נוספים שאינם מופיעים בלוח כמו למשל מוגבלויות.

***מוגבלויות** - מוגבלויות שניתן לזהות כלפי חוץ כמו קבצים, כיסא גלגלים או מכשיר שמיעה. ונוסף לכך מוגבלויות שאין להן בהכרח ביטוי כלפי חוץ כמו לקויות למידה, בעיות נפשיות, אוטיזם ועוד.

לתשומת לבכם, נושא זה יכול לעורר רגישויות שונות. חשוב לשים לב אם יש תלמיד/ה עם מוגבלות בכיתה ולהציג את הנושא בהתאם. ניתן לשוחח עם התלמיד/ה לפני השיעור ולשאול אותו/אותה איך ירגיש/תרגיש אם הנושא יעלה לדיון ו/או לשוחח איתם אחרי השיעור.

גם כאן חשוב להזכיר לכיתה את כללי השיח המכבד.

שקופית 4: מאפיינים גלויים

בשקופית זו מוצג סקר הבוחן באיזו מידה החברה שלנו שופטת ילדים על פי סממנים חיצוניים.

ניתן לערוך הצבעה בכיתה ולקיים דיון בעקבותיה:

- מהן תוצאות הסקר?
- על מה מעידות תוצאות הסקר?

מומלץ גם להתייחס ל"שאלה למחשבה" העוסקת בשיפוט על פי מאפיינים חיצוניים. שאלה זו דורשת

זמן ותשומת לב משום שהנושא רגיש ויכול להעלות תכנים מורכבים.

במקרה הצורך ניתן לעסוק בפעילויות הסובבות סביב זהות, כמו:

מראה מראה שעל הקיר: איך אנחנו מציגים את עצמנו?

ובפעילויות נוספות המתמקדות בזהות.

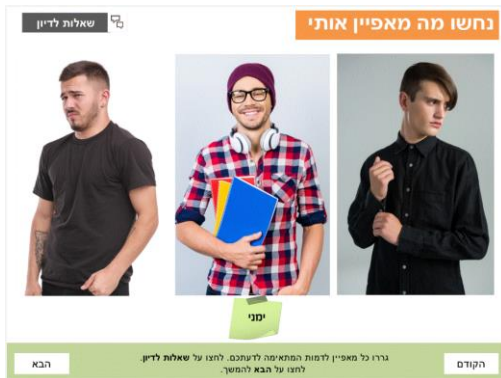
שקופית 5: מה דעתכם על סיווג אנשים על פי קטגוריות?

בשקופית זו מוצגים שלושה ילדים עם בועות דיבור. כל ילד מביע את דעתו בנושא של סיווג אנשים על פי קטגוריות. בשקופית זו התלמידים אמורים להבין שהנטייה לחלק לקטגוריות היא אנושית ואף תורמת לנו, אך בו בזמן צריך להיות מודע לכך שיש לה גם מחיר.

ניתן לבקש משלושה תלמידים לקרוא את דבריהם של שלושת הילדים, ואז לבקש מכל תלמיד/ה להגיד עם מי הם מסכימים ומדוע, או לערוך הצבעה בכיתה.

שקופית 6: נחשו מה מאפיין אותי

בשקופית זו מופיעות תמונות של שלושה בנים הלבושים באופן שונה. בתחתית השקופית מופיעים אפיונים שונים והתלמידים מתבקשים להחליט למי מהבנים הם מתאימים.

בשלב הראשון ניתן לבקש מהתלמידים לעבוד באופן עצמאי. בשלב השני מומלץ לקיים דיון בקבוצות, ולסיום להציג את התשובות במליאה ולדון ב"שאלה לדיון".

מומלץ גם לשאול:

- האם היו הבדלים בין התשובות שלכם? ממה הם נובעים לדעתכם?
- איך הרגשתם בנוגע לעבודה בקבוצות?
- מה היתרונות ומה החסרונות של עבודה בקבוצות?
- על מה היה לכם קל להסכים ובאילו מקרים התקשיתם להסכים? מדוע?

שקופית 7: אנחנו שייכים לקבוצות שונות

שקופית זו עוסקת באסטרטגיה שיכולה לסייע לנו להתגבר על הנטייה לחלק את העולם לקטגוריות – קטגוריזציה מחדש: ניסיון למצוא קבוצה אלטרנטיבית חדשה שתכיל את הקבוצות הנבדלות.

הזכירו לתלמידים: לכל אדם זהות וקבוצות שייכות משלו. אנחנו ננסה ליצור חיבורים בין קבוצות השייכות השונות.

בשקופית מופיעים ילדים וילדות שמאסו בחלוקה לקבוצות לפי סממנים חיצוניים, והם מציעים למצוא מכנים משותפים בין ילדים מכל הקבוצות.

ניתן לעזור להם ולהציע קבוצות אלטרנטיביות כמו המקום במשפחה, דברים שאוהבים, תחביבים, כישרונות ועוד.

מומלץ להסביר לתלמידים: ככל שהקטגוריה רחבה יותר היא חיובית ומכילה יותר, למשל – כולנו בני אדם, כולנו חלק ממשפחה, לכולנו יש יכולות ועוד.

שקופית 8: מוצאים מכנה משותף

פעילות זו מעודדת חלוקה מחדש של הקבוצות בכיתה. בקשו מהתלמידים להתחלק לקבוצות לפי המאפיינים המוצגים בשקופית – בכל פעם לנסות צורת חלוקה אחרת, ולשתף בסיפורים אישיים כמו איך זה להיות הילד הבכור/היחיד/הצעיר וכו' במשפחה – היתרונות והחסרונות; האם אתם אוהבים את העונה שנולדתם בה, ואם כן, מה אתם אוהבים בה; מה אתם אוהבים באופי שלכם ואילו תכונות מפריעות לכם ועוד.

פעילות מסוג זה יכולה לעודד את התלמידים להכיר זה את זה ובתוך כך גם לתרום לגיבוש הכיתה.

שקופית 9: אז מה דעתכם?

בשקופית זו מוצגים היגדים שונים הקשורים לחלוקה לקטגוריות ולנטייה לשפוט אנשים על פי אפיונים חיצוניים. ניתן לערוך הצבעה בכיתה, או לבקש מהתלמידים לדון בכל היגד בקבוצות ולשתף מאוחר יותר במליאה.

ניתן גם לשאול:

- האם הפעילות שינתה משהו בתשובות שלכם?

שקופית 10: לסיכום

שקופית זו היא שקופית מסכמת העוסקת בנטייה לעשות חלוקה לקטגוריות מחוץ לכיתה - בחברה הישראלית.

מומלץ לשאול את התלמידים:

- אילו קבוצות אתם מכירים בחברה הישראלית?
- מה מאפיין כל קבוצה?
- האם זו הדרך היחידה לאפיין את הקבוצות הללו?
- איך משפיע האפיון על ההתייחסות שלך לקבוצה?
- איך אפשר לשנות את הגישה הזאת?

מטרת הפעילות היא להבין איך החלוקה לקטגוריות משפיעה על החברה הישראלית, ומה ניתן לעשות כדי לשפר את היחסים בין הקבוצות השונות.

מומלץ לקיים דיון מסכם במליאה ולסיים בפעילות כמו הכנת כרזות, כתיבת הצעות למנהיגים ועוד.